

УДК 94(477.8)

Олег Малярчук

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ
УРСР В РАДЯНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ**

У статті охарактеризовано напрямки досліджень радянської історичної науки – проблеми, які замовчувалися і не розглядалися істориками – широке коло економічних, соціальних, духовних і екологічних аспектів життя західного регіону України, негативні результати та суперечливі наслідки економічних реформ, здійснених у ХХ ст.

Ключові слова: західний регіон УРСР, колективізація, індустріалізація, робітники, офіційна наука.

Історіографію проблеми доволі широко висвітлено в науковій літературі радянського періоду, особливо повоєнну реконструкцію промисловості та колективізацію сільського господарства. Праці мають різноманітний тематичний спектр і стосуються актуальних політичних, економічних, побутових, освітньо-культурних питань. Учені радянської доби були зобов'язані висвітлювати досягнення, спираючись на «марксистсько-ленінську матеріалістичну діалектику», цитування творів класиків і партійних діячів, рішення партійних форумів. Нагромадження історіографічного матеріалу відбувалося на двох етапах. Перший – від 1939 р. до середини 80-х років ХХ ст. – період офіційної радянської науки, позначеної ідеологічним контролем комуністичної партії. Другий етап – від 1985-х років – характеризувався поступовим переглядом усталених концептуальних підходів. Суттєві переміни в розвитку історичної науки розпочалися після квітневого (1985 р.) пленуму ЦК КПРС. У період перебудови сформувався масив наукових розвідок, які порушували і вивчали негативні сторони соціально-економічних процесів у країні. У працях стали з'являтися як поміркована критика «деформацій соціалізму», так і критичні узагальнення щодо політики комуністичної партії. Автори на підставі сучасної методології почали розглядати суперечливі історичні процеси, полемізувати, відмовлятися від однобоких партійно-класових оцінок соціально-економічних процесів.

На «службу державі – СРСР» поставлено природні багатства західного регіону України, без врахування подальших наслідків екологічного і техногенного впливу. Величезні запаси вугілля, нафти, газу, сірки, калійних солей зазнали непоправної шкоди і призвели до техногенних катастроф та порушення екологічного балансу. Якщо комуністична історіографія наголошувала на тому, що в часи панування панської Польщі, буржуазної Чехословаччини і боярської Румунії природні ресурси регіону експлуатували по-хижацьки, то ще більшою мірою це стосувалося радянської епохи.

Мета статті – узагальнити напрями досліджень радянської історичної науки щодо розвитку економіки західного регіону республіки, здобутки і упущення.

Об'єкт дослідження – радянська історіографія, предмет – особливості історіописання в умовах західного регіону УРСР.

Марксистсько-ленінські теоретики заклали фундамент концептуальних напрацювань, які в перші роки радянської влади отримали подальший розвиток. Економічні санкції капіталістичних держав проти більшовицької Росії та непримиренна ідеологічна війна спонукали до обґрунтування історичної концепції. Реальна загроза капіталізму в економічному змаганні двох протилежних суспільно-політичних систем вимагала вирішення практичних завдань. Різні антикомуністичні концепції розвитку економіки були спрямовані на дискредитацію принципів соціалізму, розроблення «рецептів» з метою «економічно виснажити» Країну Рад.

У тоталітарному суспільстві СРСР економіка – система політико-економічних, соціально-культурних заходів, які розробляла комуністична партія і радянська держава на основі панівної доктрини, спрямованої «на побудову комунізму». Партія одночасно розробляла стратегію її здійснення, вирішальні напрями і вузлові питання, виявляла фактори і методи планування та управління виробництвом, засоби реалізації. Для планомірного розвитку сільського господарства також прийнято п'ятирічні цикли.

Сутність соціалістичної індустріалізації в 20–30-ті рр. минулого століття для УРСР мала трагічні наслідки, оскільки здійснювалася завдяки селянству. Основна мета довоєнних п'ятирічок полягала в ліквідації індивідуального селянського господарства та запровадженні нових соціалістичних форм у промисловості та сільському господарстві. Створення важкої індустрії було генеральною лінією більшовицької партії та здійснювалося насильницькими методами в умовах політичного терору. У роки перших п'ятирічок в республіці створено металургійні гіганти –

«Запоріжсталь», «Азовсталь», «Криворіжсталь», Харківський тракторний і Новокраматорський машинобудівний заводи, Дніпрогес, шахти Донбасу та ін. Суцільна колективізація сільського господарства в СРСР, зокрема в Україні, здійснювалася шляхом примусового вступу селян у колгоспи і радгоспи. Політичної мети досягали шляхом «великого терору». Скільки людських життів забрав підступно задуманий голодомор на Україні в 1932–1933 роках? І вітчизняні, й зарубіжні дослідники сьогодні одностайні: мільйони.

У вересні 1939 р. відбулося «омріяне возз'єднання» – Східної Галичини та Західної Волині, а також Північної Буковини, Хотинщини та Придунайського краю в 1940 р. (пов'язане з реалізацією СРСР можливостей, що випливали з документа, підписаного Й. фон Ріббентропом і В. Молотовим 23 серпня 1939 р.) з Українською РСР. Входження Західної України до складу УРСР – доленосна історична подія. Радянські вчені та історики діаспори з різних концептуальних позицій висвітлювали цей процес. У різних виданнях уживають, як терміни – «возз'єднання», «золотий вересень», так і «революція з-за кордону», «окупація», «удар в спину», «приєднання», «анексія», «західний похід Червоної армії», «четвертий поділ Польщі», «похід у Румунію» та ін. У виданих брошурах В. Мінаєва [1], І. Трайніна [2], збірнику «Як це було. Епізоди героїчного визволення народу Західної України» [3] наспіх розпочали формувати міф «про триумфальний визвольний похід Червоної армії». Офіційна радянська пропаганда та історична наука досить широко висвітлювали «боротьбу трудящих проти ворогів соціалізму», «відновлення Радянської влади», «початок соціалістичних перетворень» та ін.

Обіцянки «щасливого і заможного життя» давала сталінська тоталітарна система, яка знищувала цілі соціальні верстви. Системний терор органів НКВС проти «ворогів народу», неблагонадійних, до котрих потрапив кожний десятий мешканець, сприяли тому, що частина місцевого населення сприйняла прихід німецької, а також угорської та румунської армій у червні–липні 1941 р. з деяким полегшенням. Упродовж неповних двох років жертвами репресій, депортацій, переслідувань стали сотні тисяч мешканців регіону, до яких прийшла з «визвольним походом» Робітничо-селянська Червона армія.

У 40–50-х рр. ХХ ст. видано перші монографії й дисертації. Історики сталінської епохи головними джерелами своїх праць вважали твори класиків марксизму-ленінізму, постанови ЦК ВКП(б) і РНК СРСР, ЦК КП(б)У і РНК УРСР, публікації офіційних видань, матеріали преси, а не фонди архівів. У працях Б. Бабія [4], С. Білоусова [5], В. Валуєва [6], В. Варецького [7], Д. Гапія [8], М. Герасименка і Б. Дудикевича [9], І. Грушецького [10], П. Йови [11], Л. Корнієць [12], К. Сироцинського [13] та ін. відверто однобічно оцінено події. У багатьох із них не було жодного посилання на архівні документи, зате в кожній – на К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, Й. Сталіна. У перших кандидатських дисертаціях С. Бродоцького [14] і О. Цибка [15] в історичному сенсі проаналізовано й узагальнено революційно-визвольну боротьбу на західноукраїнських землях, виокремлено робітничий і антифашистський рух.

У післявоєнний період пріоритетною темою історичних досліджень стала роль КПРС у розвитку економіки у світлі концепції про повну й остаточну перемогу соціалізму в СРСР. Історики опублікували низку праць, в яких доведено керівну роль комуністичної партії в усіх сферах життя держави і досягненні вершин науково-технічного прогресу. Наукові роботи, опубліковані до 1956 р., витримані в дусі ленінсько-сталінської методології та мають чіткий апологетичний характер, який, на нашу думку, не дозволяє їм претендувати на об'єктивність.

Помітну роль у радянській історіографії відіграли праці С. Зверєва [16], М. Івасюти [17], І. Кожукала [18], І. Кошарного [19; 20], М. Кравця [21], П. Панченка і Є. Талан [22], В. Петренка [23], В. Юрчука [24] та ін. Спільним для розглянутих робіт є відображення офіційної концепції комуністичної партії і уряду, вихваляння принципів соціалізму та радянського способу життя. Головну увагу акцентовано на практиці соціалістичного господарювання, розв'язанні в СРСР і УРСР таких фундаментальних завдань: індустріалізації країни, колективізації сільського господарства, підтвердженні положень марксизму-ленінізму про переваги над капіталізмом централізованого планування. Планування зображували як політичний акт, що відображає господарсько-організаційну функцію соціалістичної держави, спрямовану на визначення найбільш раціональних шляхів розвитку економіки відповідно до основних економічних законів соціалізму. У соціалізмі закон планомірності регулює не тільки економічні закони, а й соціальні процеси. Поза увагою дослідників залишалися питання прорахунків у економіці, пагубного впливу на екологію і здоров'я людей, заборона народних звичаїв і традицій, конфесійне життя, тобто «плановий наступ на українську самобутність».

Здійснення соціалістичної перебудови західного регіону України першочерговим завданням визначило питання добирання, підготовки й розподілення кадрів на вирішальних ділянках роботи. Сталінська кадрова політика спонукала до того, що в західноукраїнські області масово скеровували політичних функціонерів та радянських господарських, правоохоронних працівників, а

також спеціалістів із медицини, освіти і культури. Відряджені на роботу з інших областей УРСР та СРСР, вони, як правило, не розуміли специфіки регіону, не володіли українською мовою. За таких обставин це викликало негативне ставлення корінного населення, що позначалося загалом на соціально-економічних процесах. Під гаслами соціалістичних перетворень відбувався спланований наступ на національні, господарські, культурні, духовні звичаї та традиції українського народу. Національна палітра регіону зазнала суттєвих змін. Завдання парторганізацій та органів влади у перші повоєнні роки полягали в тому, щоб продовжити (на Закарпатті – розпочати) і завершити процес соціалістичної перебудови. Ідеологічна та масово-агітаційна робота мала стати найважливішим засобом мобілізації місцевого населення на виконання програмних завдань партії. Цій проблемі присвячено дослідження І. Богородиста [25], О. Кірсанової [26], В. Масловського [27], Н. Петруні [28], В. Плисюка [29], Й. Черниша [30] та ін.

Особливе значення у пропагандистському апараті відведено радянським публіцистам, які на широкому історичному матеріалі «розвінчували» спроби західних спецслужб використовувати в підривній діяльності проти СРСР емігрантів та «різної масті ворогів». Політичні романи, наприклад, «Полынь чужбины» В. Андріянова і А. Москаленка [31], побудовано на основі особистих щоденників осіб, які не сприйняли радянської влади. У Львові у видавництві «Каменяр» видавали цілу низку науково-популярних статей серії «Пост імені Ярослава Галана» [32].

Ідеологічну літературу видавали наймасовішими тиражами на допомогу партійним працівникам і агітаторам: «Рівна серед рівних» [33], «Весна відродженого краю» [34], «Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України» [35], «История Коммунистической партии Советского Союза» [36], «На землі Прикарпатській» [37], «Нове традицією село» [38], «Осяйний день» [39], «Сила інтернаціоналістського гарту» [40] та ін. У виданнях вихваляли політику КПРС та замовчували глибокі суперечності як у суспільстві, так і господарському комплексі. Надмірна зосередженість на позитивних явищах, схематизм аналізу дають підстави класифікувати такі дослідження як публіцистичні. Незмінною була теза про розквіт західних областей, «про радянську дійсність, створену працею трудящих під керівництвом Комуністичної партії» [41, с. 45]. Успіхи і досягнення «соціалістичного сільського господарства України, послідовний його розвиток – результат непорушного союзу робітничого класу і трудового селянства, дружби і братерства народів Радянського Союзу, результат ленінської аграрної політики КПРС, яку радянські люди сприймають як свою рідну справу і для її втілення в життя не шкодують сил і енергії» [33, с. 38]. Творення необхідного підґрунтя, тобто формування ідейно-політичних засад перетворювало історичні дослідження на політиканство, демагогію, популізм.

У радянській історіографії цілий напрям досліджень спеціалізувався з історії українського націоналізму та Греко-католицької церкви. У деяких публікаціях діяльність «українських буржуазних націоналістів» і «уніатів» прагнули описати деякі радянські автори, зокрема С. Даниленко [42], К. Дмитрук [43], В. Добрецов [44], В. Замлинський [45], В. Маланчук [46], І. Мигович [47], О. Уткін [48], В. Чередниченко [49; 50] та ін. У своїх дослідженнях «націоналістично-уніатських злочинів», «зради інтересів українського народу», «союзу хреста і тризуба», «альянсу уніатства з націоналізмом та фашизмом», «міфів про радянську воєнну загрозу апологетами мілітаризму і війни», «критики буржуазних фальсифікацій історії України», крім преси та спогадів, використовували документальні джерела радянських спецорганів. Подавали викривлену інтерпретацію джерел: націоналізм і церква поставали «невеликою бандою наймачів», «катів свого народу», котрі прагнули влади та грошей від ворожих капіталістичних держав. Вітчизняні науковці Д. Веденєєв і Г. Биструхін аргументують, що їм вірити – «це одночасно вірити керівникові 4-го відділу КГБ ССРСР К. Гальському, що ховався під псевдонімом К. Дмитрука, чи не менш відомим советським публіцистам і таким же високопоставленим кагебістам В. Цурканові – заступникові начальника розвідки КГБ ССРСР та В. Чернявському – керівникові відділу в центральному апараті розвідки КГБ, що сховав своє єство: під псевдонімом В. Чередниченка» [51, с. 343, 363–364].

Досвідчений «працівник-історик» із штату розвідки КДБ СРСР В. Чернявський (В. Чередниченко) в одній зі своїх праць «Націоналізм проти нації» пише: «Антирадянська пропаганда заповнює сторінки всіх націоналістичних газет, журналів, книжок, програми радіо. Особливо відзначається наклепами на Радянський Союз та Радянську Україну щоденна українська газета, що виходить у США під претензійною назвою «Свобода»... Не відстають від «Свободи» такі газети і журнали, як «Шлях перемоги» в Мюнхені, «Гомін України» в Торонто, «Вісник», «Америка» і «Народна воля» – у США та багато інших видань. Нещодавно націоналісти активно збирали кошти на створення багатотомної так званої «Історії української революції». Її видання за твердженням націоналістів, має нібито «особливе» значення, оскільки в Радянському Союзі з нагоди 50-річчя Великого Жовтня вийшло багато праць з історії України. Побоюючись, що радянські видання «заллють цілий світ», опиняться в наукових закладах і, таким чином, можуть стати джерелом і для буржуазних науковців, націоналісти поспішають підсунути їм свій твір – плід

фальсифікації та брехні... В антикомуністичній діяльності націоналістів значна увага приділялася і відзначенню 25-річчя УПА. Почалося видання «історії» УПА українською і англійською мовами, популяризувалися матеріали про неї в українській націоналістичній та іншомовній пресі, організовувалися відповідні радіопередачі для України, конкурс на літературні і мистецькі твори...» [49, с. 184–185].

Набагато інформативнішими, з огляду на рівень науковості, є праці С. Макарчука [52], П. Сардачука і М. Швагуляка [53], Ю. Сливки [54], В. Трощинського [55]. Автори позбуваються переключень цитат, лайливої фразеології, саркастичних висловлювань. Науковці роблять більш об'єктивні висновки про причини й наслідки співпраці УВО й ОУН із Німеччиною, Ватиканом, розглядають «українське питання» в політиці сусідніх держав. Національне життя українського народу не могло розвиватися без церкви, її глибокого впливу на народні маси в умовах іноземного поневолення. Значна кількість праць із цієї проблеми підкреслювала її актуальність упродовж радянських часів.

Пріоритетною, зважаючи на концепцію провідної ролі робітничого класу в соціальному прогресі під час соціалізму, залишалася тема його формування в Українській РСР. Розвиток соціально-класової структури суспільства, кількісні та якісні зміни в складі робітництва України, джерела поповнення висвітлено в індивідуальних монографіях В. Даниленка [56], В. Романцова [57], Д. Шелеста [58]. Розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства подавали як безпосереднє піклування комуністичної партії і безкорисну допомогу робітників колгоспному селянству. Питання створення, а в післявоєнні роки – відновлення машинно-тракторних станцій, постачання господарств сільгосптехнікою, механізмами, автотранспортом, запчастинами, мінеральними добривами, будівництво об'єктів різноманітного призначення розглянуто в дослідженнях П. Костика [59], О. Малько [60], Н. Міщенко [61], М. Никифорука [62–63], Ф. Чернявського [64], М. Шепети [65], І. Шульги [66] та ін.

Робітничий клас став соціальною базою радянської влади. Значний інтерес у науковців викликала проблема формування й розвитку цієї групи населення в Українській РСР. Питанням соціальної структури радянського суспільства надано чи не найбільше ваги. Науковці у сфері історії України періоду другої половини ХХ ст. виокремлювали групи як за професійними, так і ґендерними ознаками. Увагу звертали на такі почесні професії: гірник – М. Миколенко [67], будівельник – Є. Смирнов [68], хімік – З. Лихолабова [69]. Умови праці робітниць, громадську активність висвітлюють праці О. Омельченка [70; 71]. Одним із перших досліджував деякі елементи побуту і дозвілля робітників та службовців міст України історик О. Захарченко [72]. Дослідник проаналізував їх вільний час у середині 1960-х років і виявив, всупереч твердженням радянської пропаганди, обмежене захоплення населення республіки спортом та відвідування театрів. В. Кряжев [73] зазначав, що в УРСР платні послуги у сфері побутового обслуговування забирали значну частину зарплати та пенсії. Як об'єкт вивчення не поступалося й селянство. Серед дослідників соціалістичного села слід виділити В. Петренка [74]. Окремим історіографічним напрямом розвивалося дослідження взаємовідносин між містом і селом. Різні аспекти цієї проблеми охарактеризували О. Григоренко [75], В. Куз'єв [76] та ін. Проте аналіз кількісних і якісних змін у середовищі робітництва, селянства та «радянської інтелігенції» у 60–80-ті рр. ХХ ст. у західному регіоні України дотепер залишається актуальним.

Можна по-різному ставитися до видань Головної редакції Української радянської енциклопедії (УРЕ), однак не слід відкидати все те позитивне, що зробили її співробітники. У 1967 р. вони почали видавати 26-томне видання «Історія міст і сіл Української РСР»: Волинська (1970); Закарпатська (1969 р.); Івано-Франківська (1971 р.); Львівська (1968 р.); Ровенська (1973 р.); Тернопільська (1973 р.); Чернівецька (1969 р.) області (під керівництвом П. Тронька). До складу редколегії входили співробітники вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ. Біля витоків цього видання були головний редактор Головної редакції УРЕ академік М. Бажан і його заступники – доктори історичних наук О. Касименко й І. Компанієць. До видання залучено провідних учених (Б. Рибаківа, Є. Жукова, І. Мінца, О. Нарочницького, М. Кіма, П. Волобуєва й ін.), письменників, учителів, бібліотечних, архівних, музейних працівників, краєзнавців. Проект відповідає всім вимогам, які пред'являють до краєзнавчих видань: матеріали підготовлено у формі історичних нарисів, котрі охоплюють майже всі аспекти дослідження конкретної місцевості (географічні особливості, формування території, минуле, взаємозв'язки людини та природи, історію населення, розвиток господарства, економіки, культури, освіти тощо) [77, с. 231].

Успіхи радянської влади широко ілюстрували у спеціальній економічній літературі. Багатотисячними тиражами видавали в Москві та Ленінграді праці провідних вчених СРСР і централізовано розсилали в бібліотеки і навчальні заклади. Це навчальні посібники, методичні рекомендації, наукові розробки, монографії, збірники. Цілі покоління економістів, управлінців,

науково-технічних працівників виховувалися на літературі, яка відповідала державній економічній концепції та політичній доктрині панівної партії [78–81] та багато ін.

У науково-популярних книгах союзої серії «Історія фабрик і заводів», а також республіканської – «Історія фабрик і заводів Української РСР» – на конкретному документальному матеріалі висвітлювали створення великих промислових підприємств. Виходили не тільки брошури, а й досить великі книги створені колективами авторів – письменників, журналістів, керівників підприємств і новаторів виробництва. Критерії відбирання рукописів вимагали: у названій серії видавали історії найбільших фабрик і заводів, що мали загальносоюзне чи республіканське значення, історію викладали в жанрі художнього нарису. Книги призначено не тільки для робітників підприємства, а й широкого кола читачів.

У монографії Є. Скляренка «История фабрик и заводов Украинской ССР. Историография проблемы» [82] підраховано, що у виданому наприкінці 1979 р. бібліографічному покажчику (підготовленому співробітниками Інституту історії СРСР АН СРСР) загальна кількість книг, брошур, статей з історії фабрик і заводів сягає 3 тис., російською мовою у 1917–1978 рр. Ініціатором систематизації роботи з написання історії фабрик і заводів вважають краєзнавця-марксиста, пролетарського письменника О. Горького. Певну роботу в цьому напрямку проводили і в Українській РСР. Дослідники М. Резницька вважає, що в 1956–1965 рр. у республіці видано 67 книг фабрично-заводської серії, А. Панфілов називає 39, С. Кульчицький – 48 [82, с. 4]. Кількість літератури фабрично-заводської серії, виданої в УРСР за 1945–1980 рр. сягала: книг – 349, брошур – 179, статей – 219 (всього – 747). За областями: Волинська – 0,1, 8; Закарпатська – 4,9, 3; Івано-Франківська – 3, 2, 0; Львівська – 26, 16, 2; Рівненська – 1, 2, 6; Тернопільська – 1,1, 1; Чернівецька – 3, 7, 24. Порівняно: Донецька – 65, 22, 27; Харківська – 48, 11, 17; Запорізька – 34, 11, 14 [82, с. 120–121].

У 1981 р. у Києві видано ретроспективний бібліографічний покажчик «История фабрик и заводов Украинской ССР» [83], підготовлений Л. Євселевським і співробітниками Державної історичної бібліотеки УРСР А. Пилипенко і Н. Уманською. Укладачі покажчика називають більше 900 різноманітних видань, зокрема найбільш значні статті, документальні підборки.

Ціла низка праць присвячена виробничому об'єднанню «Хлорвініл» у м. Калуш [84; 85], трудовій діяльності багатотисячних колективів [86; 87; 88]. Цікавий фактичний матеріал містить серія «Вчені України – народному господарству» та ін.

До здобутків радянської історичної науки слід віднести колективні праці – «Розквіт економіки західних областей УРСР (1939–1964 рр.)» [89], «Історія Української РСР» [90], «Історія селянства Української РСР» [91], «Торжество історичної справедливості. Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі» [92], «За щастя оновленої землі: Нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939–1979» [93], «Розквіт народної освіти в західних областях України» [94], «Місто і село: Подолання суттєвих відмінностей» [95] та ін. Усі названі праці написано на основі тенденційних марксистсько-ленінських методологічних підходів. Висвітлювали досліджувані проблеми, залучаючи широке коло різноманітних за своїм походженням джерел. Звертали увагу й на економічне, соціокультурне становище в західноукраїнських областях в контексті політики СРСР. У 70 – середині 80-х рр. ХХ ст. виходять такі узагальнюючі праці: восьмитомна «Історія Української РСР» [96], «Советская интеллигенция. Краткий очерк истории (1917–1975 гг.)» [97], «Проблемы истории советского крестьянства» [98] та ін.

На особливу увагу заслуговує тритомна «Історія народного господарства Української РСР» [99; 100], в якій комплексно проаналізовано історію розвитку провідних галузей господарства республіки. Окремі матеріали присвячено західноукраїнському регіону, але це не дає цілісного уявлення про господарський комплекс західного регіону. Автори видання, узагальнивши значний фактичний матеріал, успіхи в економіці й соціальній сфері, пов'язують лише з політикою КПРС, а кризові явища в економіці ще замовчують.

Проаналізовано господарське життя республіки в роботах І. Старовойтенка «Народне господарство УРСР у десятиї п'ятиріччі» [101] та авторського колективу В. Найденова, А. Шиляєвої, Н. Гребенченко «Девятая пятилетка: достижения экономики развитого социализма. На материалах Украинской ССР» [102]. Головну увагу звернено на зіставлення показників темпів економічного зростання, виробництва основних продуктів промисловості. У колективній праці «Украинские Карпаты. Экономика» [103] М. Долішній, С. Злупко, С. Писаренко досліджують вузлові проблеми розвитку економіки регіону. У своїх монографіях і наукових статтях Л. Витрук [104], І. Лобода [105], І. Лукінов [106], А. Нестеренко [107] роблять спробу звернути увагу на «окремі недоліки», однак не торкаються основ суспільно-економічних відносин.

Особливе місце посіли фото путівники обласних центрів західноукраїнських областей. Так, «Тернопіль: Що? Де? Як? Фотопутівник» [108] не позбавлений і деяких недоліків. Зокрема, розділ

«Заводів і фабрик перегук» зовсім «зnelюднений». Як вказують Р. Матейко і Я. Хома: «Не названо жодного прізвища провідних тернопільських учених, активних громадських лекторів, раціоналізаторів, винахідників, наставників молоді. Шкода, що поза увагою авторів фактично залишалися труднощі, недоліки, деформації у розвитку економіки, соціальної, політичної та духовної сфери м. Тернополя» [109].

Дослідник історико-демографічних процесів С. Копчак у праці «Населення українського Прикарпаття» [110] аналізує радянські і дорадянські економічні та історичні дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів, дані офіційної австрійської і польської статистики, а також архівні матеріали. У праці вивчено динаміку і структуру (статеву-вікову, шлюбну, етнічну, соціально-професійну) населення, його природний та механічний рух, територіальні особливості цих процесів. Роботу дослідника продовжили В. Мойсеєнко і М. Романюк [111], В. Наулко [112] та ін.

З другої половини 80-х років минулого століття й аж до початку 1990-х років, у період так званої горбачовської перебудови, в українській історіографії посилювався критичний погляд на реальний соціалізм. Розширений доступ до архівних фондів, відкриття спецсховищ дозволило вченим інтенсивно заповнювати «білі плями» історії. У численних наукових розвідках робили спробу переоцінити економічну і соціальну політику комуністичної партії та радянського уряду. Серед новаторських публікацій слід виокремити праці С. Павлюка «Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект» [113], П. Панченка і В. Чишка «Украинское село на путях научно-технического прогресса: достижения и просчеты (60–80-е годы)» [114], Г. Сургая «Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс» [115]. Значний фактологічний матеріал про зміни економічних відносин села у 80-х роках ХХ ст. зосереджено в публікаціях і докторських дисертаціях В. Шкварця «КПРС і колгоспна демократія: досвід, проблеми, уроки (1965–1985 рр.)». На матеріалах України» (1989 р.), Г. Морія «Аграрна політика КПРС: досвід, проблеми її здійснення на Україні в 1965–1985 рр.» (1991 р.), О. Бондарчука «Агропромислова інтеграція на Україні в 70–80-ті роки (суспільно-політичні аспекти)» (1992 р.), В. Михайлюка «Суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток українського села в 70-х – на початку 90-х рр.» (1993) та ін.

Специфіку реформування соціалістичної системи СРСР та складнощі перехідного періоду розглядали в працях Л. Абалкіна «Неиспользованный шанс – полтора года в правительстве» (1991) і «Политическая экономика социализма – теоретическая основа экономической политики КПСС» (1989 р.), Д. Валового «Экономика: Взгляды разных лет (становление, развитие и перестройка хозяйственного механизма)» (1989 р.), Т. Душанича і Й. Душанича «Экономика переходного периода» (1999 р.), Є. Зубкова «Мир мнений советского человека» (1998 р.), Г. Шмельова «Подсобное сельскохозяйственное производство населения» (1993 р.). Згадані роботи не вичерпують перелік праць, які стосуються різних аспектів досліджуваних нами проблем.

З кінця 1980-х років відбувається становлення нової наукової дисципліни – спеціальної екології, що розвивалася на перехресті технічних, гуманітарних та природничих дисциплін. Радянський еколог М. Лемешев відзначав, що беззмістовний та «розорювальний підхід» в економіці зумовили порушення балансу в природі та забруднення навколишнього середовища, загальний дефіцит товарів споживання для народу, ріст захворюваності і смертності людей та зниження їхнього життєвого рівня [116, с. 65].

В Українській РСР проблеми вироблення базових підходів до вивчення соціально-екологічних явищ вивчали К. Ситник і Г. Ількун. Вітчизняний науковець Ю. Гумен узагальнює: «Необхідність історичного підходу в контексті вивчення кризових екологічних явищ, пов'язаних із динамічним техногенним впливом на навколишнє середовище, постала вже на початку 1990-х років в українській історіографії. Адже техногенна діяльність давно вийшла за межі природних репродуктивних можливостей, і тепер людство лише шляхом само осмислення та зміни усталених стереотипів зможе допомогти у ліквідації заподіяної природі шкоди та в пошуку шляхів самозбереження. В результаті екологія, як наука природничого характеру, не може задовольнити широкого суспільного інтересу, а тим більше проаналізувати в повному обсязі взаємозв'язок людини, як істоти соціальної із закономірностями розвитку природи та природними катаклізмами» [117, с. 21].

Отже, у радянські часи цивілізаційний підхід осмислення історичного минулого гостро розкритикували й замінили формаційним з партійно-класовою інтерпретацією подій і фактів. Історичну науку в тиснуто в «прокрустове ложе» партійних догм і покликано всіляко вихвалити політику компартії. В її основу покладено марксистсько-ленінську конструкцію суспільного розвитку в поєднанні з великоросійськими цінностями. Поступово розгортався процес переосмислення історичного минулого, вільний від політичного та ідеологічного контролю. Учені переходили на нові теоретико-методологічні позиції, долаючи усталені схеми й стереотипи.

Здійснений нами історіографічний аналіз дозволяє констатувати, що в працях істориків радянського періоду висвітлено доволі широкий спектр питань соціально-економічного розвитку західноукраїнського регіону. Українська діаспора не маючи доступу до джерельної бази, не могла

зробити ґрунтовні узагальнення та неупереджений науковий аналіз. За роки незалежності України вітчизняна історична наука збагатилася новими ціннісними дослідженнями на якісно новому теоретико-методологічному рівні. Вважаємо, що назріла потреба підготовки комплексного дослідження, яке б підсумувало історіографічний масив та визначило зміни, перспективи подальшого вивчення історичного досвіду західних областей України.

Список використаних джерел

1. Минаев В. Западная Белоруссия и Западная Украина под гнетом панской Польши / В. Минаев. – М., 1939. – 48 с.
2. Трайнин И. Национальное и социальное освобождение Западной Украины и Западной Белоруссии / И. Трайнин. – М., 1939. – 80 с.
3. Як це було. Епізоди героїчного визволення народу Західної України / ред. С. Гутман. – К.: [б. в.], 1939. – 48 с.
4. Бабій Б. М. Возз'єднання Західної України з Українською РСР / Б. М. Бабій – К.: [б. в.], 1954. – 127 с.
5. Білоусов С. М. Возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі / С. М. Білоусов. – К.: [б. в.], 1951. – 166 с.
6. Валуєв В. М. Західні області України в новій Сталінській п'ятирічці / В. М. Валуєв. – К.: Укрполітвидав, 1947. – 29 с.
7. Варецький В. Л. Соціалістичне будівництво в західних і Закарпатській областях УРСР / В. Л. Варецький. – К.: Укрполітвидав, 1946. – 15 с.
8. Гапій Д. Соціалістичні перетворення на Буковині / Д. Гапій // Більшовик України. – 1949. – № 9. – С. 24–37.
9. Герасименко М. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною (1921–1939 рр.) / М. Герасименко, Б. Дудикевич. – К.: Наук. думка, 1955. – 246 с.
10. Грушецький І. Соціалістичне перетворення Львівщини / І. Грушецький // Більшовик України. – 1948. – № 8. – С. 32–40.
11. Йова П. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною / П. Йова. – Львів: [б. в.], 1954. – 113 с.
12. Корнієць Л. Р. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР / Л. Р. Корнієць. – К.: Держполітвидав, 1950. – 31 с.
13. Сироцинський К. Є. Перемога колгоспного ладу в західних областях Української РСР / К. Є. Сироцинський. – К.: Держполітвидав УРСР, 1953. – 96 с.
14. Бродоцкий С. Антифашистское движение в Западной Украине (1929–1937): автореф. дис. на соискание учен. степени канд. ист. наук / С. Бродоцкий. – Львов, 1953. – 20 с.
15. Цибко А. Революционная борьба трудящихся Западной Украины против фашизма за воссоединение с Советской Украиной (1934–1939): автореф. дис. канд. ист. наук / А. Цибко. – Львов, 1953. – 20 с.
16. Зверев С. М. Діяльність Комуністичної партії України по зміцненню і розвитку громадського господарства колгоспів (1951–1958 рр.) / С. М. Зверев. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1969. – 169 с.
17. Івасюта М. К. Нариси історії колгоспного будівництва в західних областях Української РСР / М. К. Івасюта. – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1962. – 316 с.
18. Кожукало І. П. Компартія України в період будівництва розвинутого соціалізму: 3 досвіду діяльності парторганізацій республіки в 1951–1958 рр. / І. П. Кожукало. – К.: Вища школа, 1976. – 207 с.
19. Кошарний І. Я. Рясні плоди дружби (Економічні і культурні перетворення у західних областях України за роки Радянської влади) / І. Я. Кошарний. – Львів: Каменяр, 1974. – 280 с.
20. Кошарний І. Я. У сузір'ї соціалістичної культури. Культурне будівництво у возз'єднаних областях УРСР (1939–1958 рр.) / І. Я. Кошарний. – Львів: Вища школа, 1975. – 239 с.
21. Кравець М. М. Нариси робітничого руху в Західній Україні в 1921–1939 рр. / М. М. Кравець. – К.: Наук. думка, 1959. – 233 с.
22. Панченко П. П. Світлий час колгоспного селянства / П. П. Панченко, Є. П. Талан. – К.: Політвидав України, 1980. – 111 с.
23. Петренко В. С. Село на шляхах піднесення. Зміни в складі, умовах праці і житті колгоспного селянства Української РСР (1951–1969) / В. С. Петренко. – К.: Наук. думка, 1970. – 348 с.
24. Юрчук В. Боротьба КП України за відбудову і розвиток народного господарства (1945–1952 рр.) / В. Юрчук. – К.: Вид-во Київського ун-ту, 1965. – 255 с.
25. Богородист І. П. Про деякі питання соціалістичного будівництва в західних областях УРСР / І. П. Богородист // Український історичний журнал. – 1964. – № 6. – С. 55–62.
26. Кірсанова О. А. Розвиток суспільно-політичної активності трудящих західних областей УРСР у процесі будівництва основ соціалізму. 1944–1950 / О. А. Кірсанова. – К.: Наук. думка, 1981. – 223 с.
27. Масловский В. И. В борьбе с врагами социализма: Очерки истории классовой борьбы на селе в период построения основ социализма в западных областях Украины. 1939–1950 / В. И. Масловский. – Львов: Государственный ун-т им. И. Франко, 1984. – 187 с.
28. Петруня Н. Я. Комсомол – активный помощник партии в строительстве социализма в западных областях УССР (1939–1958 гг.): автореф. дис. канд. ист. наук: спец. 07.00.01 «История Украины» / Н. Я. Петруня. – К., 1986. – 22 с.
29. Плисюк В. П. Борьба партийных организаций Украины за укрепление сельского хозяйства руководящими кадрами (1953–1958 гг.): автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук: спец. 07.00.01 «История Украины» / В. П. Плисюк. – Львов, 1984. – 19 с.
30. Черниш Й. Д. Комуністична партія України – організатор соціалістичних перетворень на селі західних областей Української РСР (1939–1958 рр.) / Й. Д. Черниш. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 1963. – 267 с.
31. Андриянов В. Полюнь чужбины / В. Андриянов, А. Москаленко. – М.: Правда, 1987. – 352 с.
32. Пост імені Ярослава Галана: памфлети, статті, нариси / [Р. М. Федорів, Т. С. Мигаль, Б. В. Залізник та ін.]. – Львів: Каменяр, 1982. – Кн. 9. – 189 с.
33. Ватченко О. Рівна серед рівних / О. Ватченко. – К.: Політвидав України, 1977. – 168 с.
34. Весна відродженого краю / [Гранчак І., Загайний М., Корольов П., Кравець М., Міщенко С. та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1974. – 216 с.
35. Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України. – К.: Молодь, 1971. – 678 с.
36. История Коммунистической партии Советского Союза / [Волин М. С., Зайцев В. С., Маслов Н. Н. и др.]; под ред. Б. Н. Понамарева. – [7-е изд.]. – М.: Политиздат, 1985. – 783 с.
37. На землі Прикарпатській / за ред. Л. П. Зосіч. – Ужгород: Карпати, 1967. – 232 с.
38. Нове традицією село / упоряд. Н. І. Здоровега, В. М. Віхоть. – Львів: Видавництво «Каменяр», 1978. – 128 с.
39. Осяйний день / [редкол. П. Д. Сардачук та ін.; упоряд. О. Г. Мілько]. – Ужгород: Карпати, 1979. – 304 с.
40. Сила інтернаціоналістського

гарту / [Л. Нагорна, П. Варгатюк, В. Василенко та ін.]. – К.: Політвидав України, 1983. – 318 с. 41. Радянське Прикарпаття / [О. Бакін, В. Баран, Г. Бурнашов та ін.]. – Ужгород: Карпати, 1980. – 254 с. 42. Даниленко С. Т. Дорогою ганьби і зради / С. Т. Даниленко. – К.: Наук. думка, 1970. – 360 с. 43. Дмитрук К. Е. Безбатченки. Правда про участь українських буржуазних націоналістів і церковних ієрархів у підготовці нападу фашистської Німеччини на СРСР / К. Е. Дмитрук. – Львів: Каменярь, 1974. – 239 с. 44. Добрецова В. В. Націоналізм і релігія на службі анти- комунізму: Про контрреволюційну діяльність буржуазно- націоналістичних і клерикальних організацій на західноукраїнських землях у 20-х – 30-х роках та боротьбу проти них прогресивних сил / В. В. Добрецова. – Львів: Вища школа, 1976. – 204 с. 45. Замлинський В. Шлях чорної зради / В. Замлинський. – Львів: Каменярь, 1969. – 168 с. 46. Маланчук В. Ю. Торжество ленінської національної політики (Комуністична партія – організатор розв'язання національного питання в західних областях УРСР) / В. Ю. Маланчук. – Львів: Книжково-журнальне вид-во, 1963. – 696 с. 47. Мигович І. І. Преступний альянс: О союзе униатской церкви и украинского буржуазного национализма / И. И. Мигович. – М.: Политиздат, 1985. – 190 с. 48. Уткін О. І. Унія: шлях зради і ганьби / О. І. Уткін. – Ужгород: Карпати, 1987. – 174 с. 49. Чередниченко В. Націоналізм проти нації / В. Чередниченко. – К.: Вид-во політ. літ-ри України, 1970. – 192 с. 50. Чередниченко В. Анатомія зради. Український буржуазний націоналізм – знаряддя антирадянської політики імперіалізму / В. Чередниченко. – К.: Вид-во політ. літ-ри України, 1978. – 336 с. 51. Веденєєв Д. В. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки / Д. В. Веденєєв, Г. С. Биструхін. – К., 2007. – 420 с. 52. Макарчук С. А. Етносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма / С. А. Макарчук. – Львов: [б. в.], 1983. – 255 с. 53. Сардачук П. Д. Насувалась воєнна гроза... / П. Д. Сардачук, М. М. Швагуляк. – Ужгород: Карпати, 1984. – 208 с. 54. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Ю. Сливка. – К.: Наук. думка, 1985. – 272 с. 55. Трошинський В. П. Найманці фашизму (Українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період 1921–1939 рр.) / В. П. Трошинський. – К.: Наук. думка, 1981. – 140 с. 56. Даниленко В. М. Робочий клас і культурна революція на Україні / В. М. Даниленко. – К.: Наук. думка, 1986. – 213 с. 57. Романцов В. О. Робітничий клас Української РСР (1946–1970 рр.) / В. О. Романцов. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1972. – 219 с. 58. Шелест Д. С. Количественные и качественные изменения в составе рабочего класса Украинской ССР (1950–1970 гг.) / Д. С. Шелест. – Днепропетровск: Промінь, 1971. – 186 с. 59. Костик П. С. У боротьбі за технічне матеріальне сільського господарства: Діяльність Компартії України по створенню і дальшому розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства західних областей УРСР. 1939–1975 рр. / П. С. Костик. – Львів: Держ. ун-т ім. І. Франка, 1980. – 165 с. 60. Малько О. О. Робітничий клас – трудівникам села / О. О. Малько. – К.: Наук. думка, 1978. – 134 с. 61. Міщенко Н. П. Підвищення загальноосвітнього рівня робітничого класу Закарпаття (1945–1965 рр.) / Н. П. Міщенко // Український історичний журнал. – 1969. – № 11. – С. 37–41. 62. Никифорул М. П. Шефська допомога робітничого класу колгоспному селянству у здійсненні меліорації земель (1966–1970 рр.) / М. П. Никифорул // Український історичний журнал. – 1980. – № 1. – С. 82–86. 63. Никифорул М. П. Шефська допомога колективів промислових підприємств трудівникам сільського господарства в механізації тваринництва (1966–1970 рр.) / М. П. Никифорул // Український історичний журнал. – 1982. – № 7. – С. 59–64. 64. Чернявський Ф. Ф. По пути социализма: Деятельность Коммунистической партии по укреплению руководящей роли рабочего класса при построении основ социализма в западных областях Украинской ССР (1939–1950) / Ф. Ф. Чернявський. – Львов: Высшая шк., 1978. – 239 с. 65. Шелета М. Т. Допомога робітничого класу України колгоспному селу у боротьбі за дальше піднесення сільського господарства (1951–1958 рр.) / М. Т. Шелета. – Чернівці: Обласне вид-во, 1970. – 115 с. 66. Шульга І. В. Робітничий клас – колгоспному селянству (Комуністична партія України – організатор допомоги робітничого класу трудівникам села. 1951–1965 рр.) / І. В. Шульга. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 149 с. 67. Миколенко М. М. Участь гірників України в боротьбі за створення матеріально-технічної бази комунізму / М. М. Миколенко // Український історичний журнал. – 1971. – № 10. – С. 66–73. 68. Смирнов Є. П. Кількісні та якісні зміни у складі робітників-будівельників УРСР (1959–1970 рр.) / Є. П. Смирнов // Сельское хозяйство СССР (1913–1970). – М.: Статистика, 1971. – 71 с. 69. Лихолабова З. Г. Хіміки Донбасу в боротьбі за комуністичну працю / З. Г. Лихолабова // Український історичний журнал. – 1964. – № 6. – С. 51–55. 70. Омельченко О. С. Поліпшення радянською державою умов праці жінок на виробництві, 1971–1980 рр. / О. С. Омельченко // Український історичний журнал. – 1982. – № 3. – С. 109–114. 71. Омельченко О. С. Піднесення суспільно-політичної активності трудівниць промисловості УРСР (1971–1980 рр.) / О. С. Омельченко // Український історичний журнал. – 1983. – № 3. – С. 57–68. 72. Захарченко О. Вільний час і поліпшення його використання на сучасному етапі / О. Захарченко. – К., 1968. – 120 с. 73. Кряжев В. Г. Вне рабочее время и сфера обслуживания / В. Г. Кряжев. – М., 1966. – 144 с. 74. Петренко В. С. Село на шляхах піднесення. Зміни в складі, умовах праці і житті колгоспного селянства Української РСР (1951–1969) / В. С. Петренко. – К.: Наук. думка, 1970. – 348 с. 75. Григоренко О. П. З досвіду шефства робітничого класу УРСР над селом у 1971–1975 рр. / О. П. Григоренко // Український історичний журнал. – 1978. – № 9. – С. 81–85. 76. Куз'єв В. А. Шефська допомога робітничого класу колгоспному селянству (1966–1970 рр.) / В. А. Куз'єв // Український історичний журнал. – 1974. – № 10. – С. 89–96. 77. Тронько П. Т. 50-річчя від часу заснування Головної редакції «Української радянської енциклопедії» / П. Т. Тронько // Український історичний журнал. – 2008. – № 1. – С. 231–232. 78. Госплан СССР. Типовая методика разработки пятилетнего плана

производственного объединения (комбината), предприятия. – М.: Экономика, 1975. – 372 с. 79. Лисичкин В. А. Прогнозирование научно-технического прогресса. Методологические аспекты / В. А. Лисичкин, С.М. Ямпольский. – М., 1974. – 208 с. 80. О материальной ответственности предприятий и организаций за невыполнение заданий и обязательств // Справочник партийного работника. – М.: Изд-во политической литературы. – Вып. 8. – С. 168–177. 81. Организационные и экономические аспекты технической подготовки производства / [под ред. М. И. Илатова, А. В. Проскуракова, Л. Я. Шухгальтера]. – М.: Машиностроение, 1972. – 640 с. 82. Склярченко Е. М. История фабрик и заводов Украинской ССР. Историография проблемы / Е. М. Склярченко. – К.: Наук. думка, 1986. – 138 с. 83. Євселевський Л. Діяльність Всеукраїнської редакції «Історія фабрик і заводів» / Л. Євселевський // Український історичний журнал. – 1976. – № 5. – С. 54–65. 84. «Хлорвинил» вчера, сегодня и завтра / Н. П. Хвостин, И. М. Гах, М. И. Парило и др.: редкол.: О. Н. Романенко и др. – Ужгород: Карпати, 1986. – 86 с. 85. Гаврилів О. С. Обрії нового Калуша / О. С. Гаврилів. – Ужгород: Карпати, 1976. – 71 с. 86. Купчинський Б. Івано-Франківський локомотиворемонтний завод. 140-річчю присвячується / Б. Купчинський, З. Федунків. – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2006. – 194 с. 87. Літопис ВАТ «Прикарпаттяобленерго». Віхи історії. Події та люди / [О. Бубен, М. Головатий, К. Стоєвський, З. Федунків]. – К.: «Друкарня Діапринт», 2005. – 292 с. 88. Марченко В. Д. Трудова слава Червонограда / В. Д. Марченко, Г.В. Колобок. – Львів: Каменяр, 1972. – 160 с. 89. Розквіт економіки західних областей УРСР (1939–1964 рр.) / [відп. ред. М. І. Петровський; І. Ф. Гриновець, І. О. Луцик, В. І. Михайлов та ін.]. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 290 с. 90. Історія Української РСР: [в 2 т.]. – Т. 2 / [Гуржій І. О., Дядиченко В. А., Касименко О. К. та ін.]; за ред. К. К. Дубини. – К.: Наук. думка, 1967. – 860 с. 91. Історія селянства Української РСР: [в 2 т.]. – Т. 2 / голова редкол.: Компанієць І. (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1967. – 536 с. 92. Торжество історичної справедливості: Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі / відп. ред. М. Олексюк. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту ім. І. Франка, 1968. – 803 с. 93. За щастя оновленої землі: нариси історії колгоспного селянства західних областей УРСР. 1939–1979 / М. Івасюта, В. Масловський, А. Мартинюк, В. Нечитайло; АН УРСР, Ін-т сусп. наук. – К.: Наук. думка, 1979. – 210 с. 94. Розквіт народної освіти в західних областях України / [Д. Яремчук, Л. Баїк, В. Санивець та ін.]. – К.: Радян. шк., 1979. – 192 с. 95. Місто і село: Подолання суттєвих відмінностей / [К. Каковський, Л. Беренштейн, В. Горак та ін.]. – К.: Політвидав України, 1982. – 228 с. 96. Історія Української РСР: [в 8 т., 10 кн.]. – Т. 8, Кн. 2.: Українська РСР в період розвинутого соціалізму і будівництва комунізму (кінець 50-х – 70-ті роки) / [Кім М. П., Ковалевський Б. П., Кульчицький С. В. та ін.]; за ред. А. В. Лихолат. – К.: Наук. думка, 1979. – 700 с. 97. Советская интеллигенция. Краткий очерк истории (1917–1975 гг.) / под ред. В. Волкова. – М.: Мысль, 1977. – 318 с. 98. Проблемы истории советского крестьянства / под ред. В. Шерстобитова. – М.: Наука, 1981. – 350 с. 99. Історія народного господарства Української РСР: [в 3 т., 4 кн.] / голов. редкол. І. І. Лукинов. – Т. 3, Кн. 1. – К.: Наук. думка, 1985. – 464 с. 100. Історія народного господарства Української РСР: [у 3-х т. 4 кн.] / голов. редкол. І. І. Лукинов. – Т. 3, Кн. 2. – К.: Наук. думка, 1987. – 440 с. 101. Старовойтенко І. П. Народне господарство УРСР у десятій п'ятирічці / І. П. Старовойтенко. – К: Знання, 1976. – 242 с. 102. Найденів В. С. Дев'ята п'ятилетка: досягнення економіки розвинутого соціалізму. На матеріалах Української ССР / [В. С. Найденів, А. В. Шиляєва, Н. Г. Гребенченко]. – К.: Вища школа, 1976. 103. Украинские Карпаты. Экономика / М. И. Долишний, С. Н. Злупко, С. М. Писаренко и др. – К.: Наук. думка, 1988. – 224 с. 104. Витрук Л. Д. Улучшение социально-бытовых условий жизни трудящихся (60–80 гг.) / Л. Д. Витрук. – К., 1984. – 176 с. 105. Лобода І. С. Удосконалення способу життя трудівників села / І. С. Лобода. – К., 1984. – 154 с. 106. Лукинов І. І. Развитие аграрной экономики Украинской ССР / И. И. Лукинов. – К., 1987. – 532 с. 107. Нестеренко А. А. Закономерности социально-экономического развития города и деревни / А. А. Нестеренко. – К.: Наук. думка, 1975. – 225 с. 108. Тернопіль: Що? Де? Як? Фотопугівник / І. Дуда, Б. Мельничук. – К.: Мистецтво, 1989. – 239 с. 109. Матейко Р. Візитна карта Тернополя / Р. Матейко, Я. Хома // Дзвін. – 1990. – № 12. – С. 138. 110. Копчак С. І. Населення українського Прикарпаття (історико-демографічний нарис). Докапіталістичний період / С. І. Копчак. – Львів: Вид-во при Львівському державному ун-ті, 1974. – 186 с. 111. Копчак С. І. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття (статистико-демографічне дослідження) / С. І. Копчак, В. І. Мойсеєнко, М. Д. Романюк. – Львів: Світ, 1996. – 285 с. 112. Наулко В. Динаміка етнічного складу населення західноукраїнських земель в ХХ ст. – V кн.: Володимир Барвінський. Досліди з поля статистики / В. Наулко. – К., 1993. 113. Павлюк С. П. Традиційне хліборобство України: агротехнічний аспект / С. П. Павлюк. – К.: Наук. думка, 1991. – 224 с. 114. Панченко П. Українське село на путях науко-технічного прогреса: досягнення і просчети (60–80-е годы) / П. Панченко, В. Чижко. – К.: Наук. думка, 1989. – 184 с. 115. Сургай Г. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс / Г. Сургай. – К.: Либідь, 1991. – 180 с. 116. Лемешев М. Я. Природа і ми / М. Я. Лемешев. – М.: Советская Россия, 1989. – 272 с. 117. Гумен Ю. Є. Урбоекотичні проблеми Західного регіону України 1960–1990 рр.: історичний аспект / Ю. Є. Гумен. – Тернопіль: Вектор, 2008. – 264 с.

Олег Малярчук

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ЗАПАДНОМ РЕГИОНЕ УССР В СОВЕТСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье охарактеризованы направления исследований советской исторической науки – вне поля зрения историков остался широкий круг экономических, социальных, духовных и

экологических аспектов жизни западного региона Украины, негативные результаты и противоречивые последствия экономических реформ, осуществленных во второй половине XX в.

Ключевые слова: западный регион УССР, коллективизация, индустриализация, рабочие, официальная наука.

Oleg Malyarchuk

SOCIAL AND ECONOMIC PROCESSES IN THE WESTERN REGION OF THE USSR IN THE SOVIET HISTORIOGRAPHY

The article describes research areas of the Soviet historical science – wide range of economic, social, spiritual and environmental aspects of life of Western Ukraine, the negative results and inconsistent consequences of economic reforms implemented in the second half of the twentieth century remained unnoticed by historians.

Key words: western region of the USSR, collectivization, industrialization, workers, the official science.

УДК 94(477.8)

Іванна Штогрин

МІСЬКА ІСТОРІЯ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УРСР У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ: НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

У статті проаналізовано причини і наслідки міграції сільського населення західних областей республіки в обласні центри в сучасній українській та радянській історіографії, виокремлено специфічні риси і особливості урбанізації зумовленої змінами в етносоціальному, демографічному складі міських жителів Івано-Франківська, а також індустріалізацією промисловості і сільського господарства Прикарпаття (Станіславщини).

Ключові слова: західні області УРСР, індустріалізація, місто, Івано-Франківськ, урбанізація.

Івано-Франківськ (станом на 1 січня 2016 р. чисельність населення міськради становила 251,5 тис. осіб, з них 230,9 тис. проживали в обласному центрі та 20,6 тис. у сільській місцевості) – адміністративний, культурний, економічний центр Івано-Франківської області. Восени 1962 р. місто відзначило свій трьохсотрічний ювілей. «Висловлюючи волю трудящих» президія Верховної Ради Української РСР 9 листопада 1962 р. перейменувала Станіслав на честь видатного письменника Івана Франка. Назва міста була дана радянською окупаційною владою з порушенням правил української мови і за політичними мотивами. Історична назва краю «Галичина» всліяко замовчувалася і через дивізію «Галичина» сформовану у роки Другої світової війни, і Українську галицьку армію (УГА), яка також воювала з більшовиками край не отримав своєї назви згідно історичної справедливості – центр колишнього Галицького королівства.

Цікавою з історичної точки зору є доповідна записка під грифом «таємно» секретаря Станіславського обкому КПУ Я. Лисенка першому секретарю ЦК КПРС України М. Підгорному від 6 червня 1962 р., що зберігається в Державному архіві Івано-Франківської області. Її дослівний текст – «Українське місто Станіслав було названо «Станіславим» в 1661 році крупним польським магнатом Андрієм Потоцьким в честь його батька Станіслава Потоцького. Андрій і Станіслав Потоцькі, як і весь рід графів Потоцьких відзначались виключно жорстокістю у визискуванні українського і польського народів, у придушенні виступів трудящих проти шляхетського гніту. Графи Потоцькі – зліші вороги України. Їх ім'я символізує найстрашніші часи поневолення українського народу. Особливо багато натерпілись від Потоцьких населення Прикарпаття. Декілька віків ці феодальні магнати душили, мордували, винищували тут українців. Навіть згадка про Потоцьких викликає гнів і обурення у трудящих Прикарпаття. Все це говорить за те, що назва міста Станіслава історично не виправдана. Трудящі нашої області не люблять цієї назви і вважають за краще дати головному місту свого краю заслужену, історично обґрунтовану назву. Враховуючи історичні традиції українського населення Прикарпаття бажано було б назвати Станіславську область Франківською (або Івано-Франківською) а місто Станіслав – містом Франкоград. Іван Якович Франко – видатний український письменник – революціонер довгий час жив на Прикарпатті, зокрема в м. Станіславі. Він особисто був знайомий з сотнями жителів Станіславщини. Франко любив цей чудовий край, в багатьох творах оспівав казкову природу Прикарпаття, його трудолюбивих, сміливих і гордих людей. Ім'я Франка користується великою популярністю і любов'ю на Прикарпатті. Його знають всі трудящі, дорослі і діти. Важко знайти будинок корінного жителя Станіславської області, де б не було портрета Івана Яковича Франка. Виходячи з цього було б